

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto AM 2009. – *The church seen from the southeast.*

ØRUM KIRKE

BJERRE HERRED

Historisk indledning. Kirken har formentlig været indviet til *den hellige Erasmus* (jf. kalkmalerier s. 1192). Efter reformationen tilhørte den kongen, indtil kirken 1687 blev afhændet til kancellisekretær Peter Rodsteen til Langholt og Sønder Elkær.¹ Han videresolgte samme år kirken til Axel Bille til Ørumgård, sognets hovedgård, og kirken tilhørte herefter Ørumgård, der 1820–39 havde fælles ejer med Rosenvold. 1839 overgik kirken til krigskommissær Jacob Ludvig Maar, ejer af Ny Ørumgård, og den tilhørte enkefru Emilie Magdalene Maar, København, da den 1. jan. 1908 overgik til *selveje*.²

Sognet har fra gammel tid haft Daugård (Hatting Herred) som anneks, et præstefællesskab som rækker tilbage til katolsk tid. 1480 nævnes en præst, Peder Skaaning, i Ørum og Daugård, og sammen med ham en kapellan, Anders Hennekessøn.³ Siden 1973 er tilføjede Urlev anneks til Ørum.

Kongen overlod 1545 kronens andel af tienden for et år til forbedring af kirkens bygning.⁴ Ifølge regnskabsbogen benævntes kvægtienden endnu i 1640'erne 'midsommers kvægtiende' og betales almindeligvis med lam. Under Svenskekrigene 1657–60 var der i tre år hverken indtægter eller udgifter på grund af 'fjendtligt indfald'. Efter krigen måtte der anskaffes en ny messesærk, 'da den anden af fjenden blev bortrøvet'.⁵

Forud for en hovedstandsættelse var kirken lukket på grund af sammenstyrtningsfare fra juni 1907 til juli 1909, og i den tid brugtes skolestuen til gudstjeneste.

Kirken ligger midt i landsbyen, hvis ældre bebyggelse er samlet omkring en nord-syd-løbende bygade. Her udgør kirkegården sammen med fire småparceller, der nu er overtaget af kirken, en egen lille 'ø', omgivet af den tvedelte bygade

(jf. fig. 2 og 3). Præstegården, godt 100 m vest for kirken, er på matrikelkortet 1792 vist som et stort firfløjet anlæg. Heraf er de gamle bindingsværkslænger i vest og nord stadig i behold, mens det grundmurede stuehus i syd er opført 1857. Sognets hovedgård, Ørumgård, ligger fri af landsbyen, lidt længere mod syd.

Terrænet omkring kirken falder mod vest og nordvest og når sit højeste punkt sydøst for kirkegården, hvor der er bevaret rester af et oldtidsanlæg fra yngre stenalder. Anlægget, der er fredet 1934,⁶ er erhvervet af kirken 1954 og siden 1992 omfattet af det udflyttede kirkedige. Det består af en delvis sløjfet *rundhøj* med rester af et stenkammer, en *langdysse*. Det græsklædte anlæg kranses mod syd af meterstore, tættstillede kampesten, og mod vest af lidt mindre sten, der tidligere har udgjort bunden i kirkegårdens østre *†dige*. Blandt de sten, der er ladet tilbage af det gamle dige, er der én med hen ved 30 *skåltegn*, stammende fra bronzealderen.⁷ Oldtidsanlægget, der i daglig tale betegnes som 'tingstedet', brugtes i 1700-tallet som *bystævne*, et mødested for landsbyens bønder.⁸

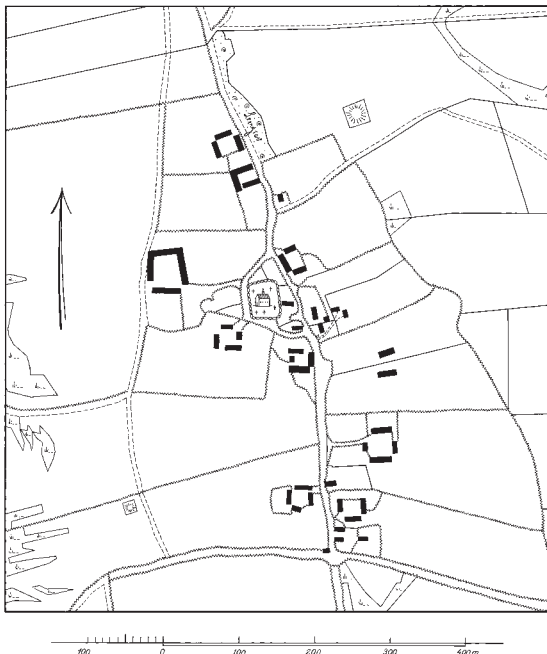

Fig. 2. Matrikelkort over Ørum by målt af S. Gravlef 1792. Tegnet af J. Wichmann 1989. 1:10.000. — *Land registry map*, 1792.

Kirkegårdens udstrækning og indhegning. Kirken er rejst kun 40 m fra oldtidshøjen, der dog aldrig har været indviet jord, men har dannet kirkegårdens grænse mod øst. Ved kirkegårdens indretning synes begravelsespladsen at være ført frem til foden af højen, så den vestre stenrække her kom til at indgå i det østre kirkedige. Mange andre sten er formodentlig brugt i de ofte omsatte og til dels udflyttede diger. Gamle er nu kun skellene i vest og nord, idet kirkegården 1878 er udvidet med et mindre areal mod syd og o. 1945 tillige mod nordøst. Jordstykket i syd købtes af Ørumgård, der 1878 betingede sig, at det sydøstre hjørne måtte være forbeholdt 'lig fra gården'.² Det gamle østdige, der ses på luftfotoet 1949 (fig. 3), er 1992 i forbindelse med en reetablering af oldtidsanlægget rykket helt ud til landsbygaden mod øst. Af de to parceller uden for norddiget er den østre i 1960'erne indrettet til parkeringsplads. En *beplantning* med birketræer har i 1960'erne afløst lindetræer. På oldtidsanlægget vokser en bred, flerstammet lind.

Kirkegårdens hovedindgang i syd er en *køreport* med fodgængeradgang, lukket af smedede jerngitterfløje mellem cementstøbte piller, der er afsluttet med afrundede pyramider. Porten er sammen med en tilsvarende låge i vestre dige skænket 1935-36 af rentier Christian Nielsen, Ørum Nørremark.⁹ En nyere gitterport mellem brede, stensatte piller, østligt i det nordre dige, leder ind fra parkeringspladsen. Ældre, tømrede *†indgange* var også placeret i syd og vest. 1664 anskaffedes lægter til en tagafdækket port;⁵ 1726 var diget ('kirkegårdsmuren') forfaldent fra vestre låge og om til kirkeporten ved sydsiden.¹⁰

En *klokkestabel* (fig. 6) på kirkegården, sydøst for kirken, er opsat 1954 efter tegning af arkitekterne Jens Foged og Poul Hansen, Thisted. Den bræddebeklædte tømmerkonstruktion svarer til en stabel fra 1935 ved Sønder Dråby Kirke på Mors (DK Tisted 1006).¹¹ Den er rejst på en ottekantet, muret fod, og det lille sadeltag er tækket med bly.

†Klokkestabler og klokkeophæng. Klokken hang i 1600-tallet i en fristående, tømret stabel, der fornyedes med års mellemrum og benævntes 'tårnet' eller 'klokkehuset'.⁵ I 1700-tallet var klokken flyt-

Fig. 3. Luftfoto af kirken og dens omgivelser set fra sydvest. Ålborg Luftfoto 1949. KglBibl. – Aerial photo of the church and its surroundings, seen from the southwest.

tet til kirkens vestgavl, hvor den hang inden for glamhullet. Da det 1860 blev beklaget, at lyden opslugtes af kirkebygningen, foreslog provsten, at klokken blev flyttet til enten en fritstående stabel ('klokkestol') på kirkegården eller et 'klokketårn' af bindingsværk ved kirkens vestende.¹² Man valgte den første løsning, og 1867 rejstes en stabel i kirkegårdens sydøstre hjørne på samme sted som den nuværende. Denne fornyedes o. 1899¹³ (jf. fig. 3) og stod indtil 1954.

Bygninger omkring kirken. En ældre, hvidkalket og stråtekt skolelænge vest for kirkegården er 1993 indrettet som *graverhus*. Indtil da tjente et bindingsværkshus, beliggende øst for kirken på samme parcel som oldtidshøjen, som graverbolig. To andre klædelige småhuse nord for kirkegården (jf. fig. 3) er ligeledes nedrevet, efter at kirken har købt de pågældende grunde. Ørum Skole sydvest for kirkegården, opført 1924 i såkaldt 'bedre byggeskik', er 1980 overtaget af pastoratets tre sogne og indrettet med konfirmandstue og mødelokaler.

BYGNING

Oversigt. Kirken er en velbevaret romansk frådstensbygning bestående af kor og skib, hvori der o. 1520 er indbygget hvælv. I senmiddelalderen er tillige tilføjet et våbenhus foran skibets syddør. *Orienteringen* har en betydelig afvigelse mod nord.

Frådstenskirken har bevaret sin gamle grundplan og flere detaljer af oprindelig arkitektur. Set fra nordøst (fig. 9) fremtræder den velproportionerede bygning stadig i sin enkle, romanske skikkelse. Højden er dog betydeligt reduceret på grund af terrænets opfyldning, og facaderne er o. 1720 forsynet med en gesims. Springet mellem kor og skib svarer omtrent til en halv murtykkelse, og skibet er ca. 90 cm højere end koret. Korets nordvindue sidder midt i ydermuren. Indvendig udgør den smalle koråbning kun godt en tredjedel af skibets bredde.

Materialer og teknik. De pudsede og hvidtede frådstensmure hviler på en nu stærk forvitret,

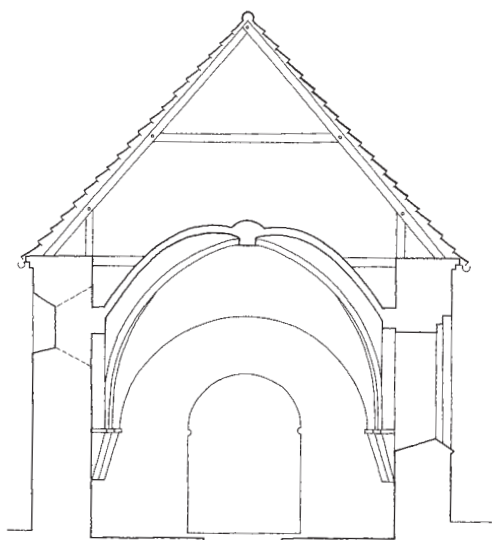

Fig. 4. Tværsnit af skibet set mod øst. 1:150. Tegnet af Merete Rude 2010 efter opmåling af Viggo Norn 1942, suppleret af NJP 2010. – Section of the nave looking east.

dobbelt *skråkantsokkel*, der i dag ligger under terræn, men er konstateret ved en frigravning under koret 1996.¹⁴ Oprindeligt murværk er tilgængeligt i tagrummene (jf. fig. 15), hvor frådstenskvadrene har forholdsvis store formater: 15–20 cm i højden, enkelte 40 cm. En dør, der er brudt igennem triumfmurens gavlspids, har blottet murkeren, som er af håndstore, ukløvede marksten. I korets gavlspids er enkelte skifter mellem frådstenene af lidt større marksten. Disse synes at have

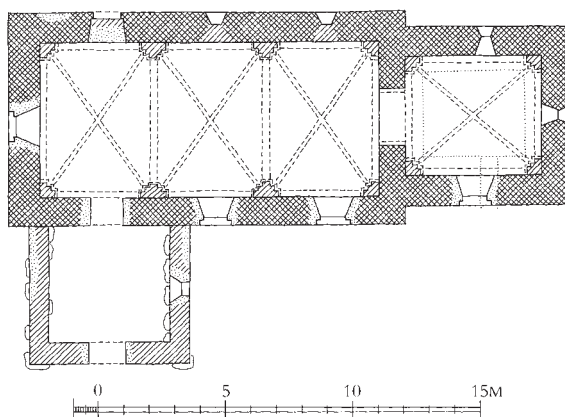

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Tegnet af Merete Rude 2010 efter opmåling af arkitektfirmaet Birch & Svenning 2006, suppleret af NJP. – Ground plan.

været muret ind imod vandret liggende $\dagger$ tømmer tilhørende den første tagkonstruktion, der altså var på plads før gavlens opmuring.

Ved genåbningen af korets østvindue 1939 sås det, at frådstenene var af varierende størrelse (fig. 7). De smalle, glatte fuger, ca. 1 cm tykke, bestod af en grov, grusblandet mørtel. Udvendig havde de smigede sider stået uden puds og hvidtelag indtil vinduet blev tilmuret (formentlig i senmiddelalderen, jf. ndf.). I overfladen havde frådstenene i de mellemliggende århundreder fået dybe 'gruber' som følge af forvitring. De indvendige sider stod med et tyndt pudslag, som var dækket af et tyndt lag hvidtekalk.¹⁵

Af de to rundbuede *døre* vestligt i skibets langsider er den sydlige ødelagt i forbindelse med udvidelser, mens den tilmurede norddør nu ses som en udvendig, rundbuet niche, 232×110 cm.¹⁶ Tærsklen er ommuret i tegl i forbindelse med dørstedets fremdragelse i begyndelsen af 1900-tallet. Indvendig er den retkantede åbning, der dækkes af en egeplanke, nu igen tilmuret i flugt med væggen, efter at den tidligere stod som niche.¹⁷ Døren må være tilmuret inden midten af 1500-tallet, idet bunden af den indvendige blænding var dekoreret med $\dagger$ kalkmalerier fra tiden kort efter reformationen (jf. s. 1195).

Vinduer. Kirken synes at have været disponeret med syv lysåbninger, tre i koret og to i hver af skibets langsider; om skibet også har haft et vindue i vest lader sig ikke afgøre, idet der her er gennembrudt et nyt vindue. I koret blev det østre og nordre vindue genåbnet 1939 og de gamle, delvis forrådnede $\dagger$ trærammer taget ud, før der indsattes nye jernrammer (jf. ndf.). I det østre vindue (fig. 7), der blev nærmere undersøgt, var rundbuestykket muret af tynde, tæt sammenstillete kilesten. Det østre vindue er en smule større end det nordre og måler udvendig 114×61 cm og indvendig 125×79 cm, mens målene i det nordre er henholdsvis 119×71 cm og 124×85. De smalle, rundbuede lysninger er anbragt 40–45 cm fra udvendig murflugt. Vinduerne var i brug endnu, da koret fik sin kalkmalede udsmykning o. 1425. De er muligvis lukket ikke så lang tid herefter, idet tilmuringen (halvstens mur af munkesten) både ude og inde bar adskillige lag hvidtekalk.

Fig. 6. Kirken set fra syd med fritstående klokkestabel fra 1954 (s. 1184). Foto AM 2009. – *The church seen from the south with free-standing bell frame from 1954.*

Skibet har bevaret sine to nordvinduer, der er tilmuret (senest) i forbindelse med hvælvs-lagnin-gen, men genåbnet i det ydre formentlig i be-gyndelsen af 1900-tallet. Åbningerne, der holder omtrent samme proportioner som korets, spores indvendig i loftrummet, hvor toppunkterne lig-ger kun 0,4 m under murkronen.

Korets to romanske *†vinduesrammer*, der blev udtaget 1939, har været indsat i murlivet før vin-duets opmuring. De målte i lysningen henholds-vis 62,5×23 cm (øst) og 70×28 cm. Den østre og bedst bevarede ramme (fig. 8), der blev nærmere undersøgt af Ejnar V. Jensen, var dannet af fire stykker egetræ med en tykkelse på 2,5–3,0 cm og med bladede og dyvlede samlinger.¹⁵ De to vand-rette stykker, hvoraf den øvre omfattede rundin-gen, har raget lidt uden for de lodrette stykker og dermed sikret rammens forankring i muren.¹⁸ Åbningen var retkantet og på ydersiden forsynet med en glasfals, 1,4 cm bred og 1 cm dyb. Her sås enkelte rester af jernsøm, og i bunden af vinduet

fandtes et lille stykke bly samt små stumper af blæst glas med en brunlig og grønlig farve.¹⁹

Indre. Den smalle, runde *korbu*e har bevaret sin gamle skikkelse. Vederlaget markeres af et afrun-det *kragbånd* af frådsten, der er ført om på østsi-den. Rummene var oprindeligt dækket af flade bjælkelofter.

Senmiddelalderlige ændringer. Kirken har som nævnt bevaret sin oprindelige skikkelse, idet der kun er tilføjet et våbenhus foran skibets syddør. Væsent-ligste ændring var indbygningen af hvælv, der må være sket o. 1520 (jf. kalkmalet dekoration s. 1194). Inden da var *vinduerne* i sydsiden formodentlig ble-vet udvidet og vinduet i vest kommet til.

Våbenhuset er en lille lav teglstensbygning, hvi-lende på en syld af liggende kampesten. Huset præges af murede gesimser, der som på den øv-rige bygning må være tilføjet o. 1720. Inden da, i 1649, blev gavlen nymuret.⁵ I gavlspidsen ses en lille højoval glug. Den rundbuede dør stod endnu i begyndelsen af 1900-tallet med sin udvendige

Fig. 7-8. 7. Romansk vindue i korets østgavl set udefra ved genåbningen 1939 (s. 1186). Den senere udtagne $\dagger$ vinduesramme var endnu på plads. 8. $\dagger$ Vinduesrammen efter udtagningen 1939. Trærammens yderside med glasfals (s. 1187). Foto Ejnar V. Jensen 1939. – 7. *Romanesque window in the east gable of the chancel, seen from outside at the reopening in 1939.* 8. *The $\dagger$ window frame after it was removed in 1939. The outer side with recess for glass.*

fals, der siden er forsvundet i forbindelse med dørens udvidelse. Et spidsbuet støbejernsvindue i østmuren er indsat 1854.¹² En række syldesten i gulvet langs østvæggen er sandsynligvis rester af en muret $\dagger$ bænk. Denne kan være fjernet 1863, da et pikstensgulv blev afløst af mursten.² En lem i træloftet giver adgang til kirkens loftsrum. 1819 manglede loftet sin brædebeklædning.²⁰

Krydshvælvene, et fag i koret og tre i skibet, er af den velkendte sengotiske type i Århus Stift og højst sandsynlig muret af de samme håndværkere, som arbejdede i Urlev Kirke (jf. s. 1163). Hvælvene hviler på falsede hjørne- og vægpiller, forsynet med et enkelt affaset kragled, og på helstens gjord- og skjoldbuer. Ribberne er nederst af kvarte sten. I skibets østhjørner er pillerne erstattet af tragtformede, falsede konsoller ('tromper'), som udgår af muren 1,1 m over gulvhøjde –

utvivlsomt for at respektere et $\dagger$ alterbord på hver side af korbuen, ganske som det også ses i Urlev. Oprindeligt er dog kun den tragtformede konsol i sydøstre hjørne, idet den nordøstre er ommuret under kirkens hovedstandsættelse 1909. Ved denne lejlighed blev vægpillerne, der bærer de to gjordbuer, fornyet til og med kragbåndene. Buerne bæres nu af små profilerede konsoller (jf. fig. 17), hvorved der er skabt bedre plads til stolene.

I skibet ses lukkede *spygatter* i de fleste svikler. I østre hvælvfag er der desuden to højtiddende *huller* østligst i søndre og nordre kappe, formentlig til klokkerebet til $\dagger$ messeklodder. I hvert fald det søndre hul er oprindeligt, idet det lige som spygatterne omgives af en kalkmalet ramme. Korhvelvet har overribber af halve sten, skibets hvælv af hele sten på fladen, nederst med kantstillede trædesten.

Fig. 9. Kirken set fra nordøst. Foto AM 2009. – *The church seen from the northeast.*

Vedligeholdelse og reparationer. En *synsforretning*, der blev foretaget 1687 i forbindelse med kirkens overgang til privat eje, viser, at bygning og inventar var i en ringe forfatning. Overalt var der revner i mure og hvælv. Den vestre gavl var revnet 'helt igennem på langs', og alle buerne i hvælvningerne måtte repareres, 'om kirken skal stå'.²¹

Et *syn* 1720 gav kirken et bedre skudsmål. Patronen havde da nogle år forinden ladet bygningen reparere og 'færdiggjort alle dens brøstfældigheder', så der nu 'slet ingen mangel eller brist' fandtes.¹⁰ De nævnte forbedringer har sandsynligvis omfattet de *profilerede gesimser*, der pryder kirke og våbenhus. Ved samme lejlighed må de fire store vinduer have fået deres ens, rundbuede form, der stadig spores udvendig, men nu er ændret ved indsættelsen af støbejernsrammer. Samhørende med gesimserne var også en ommuring af vestre gavlspids, der blev forsynet med et stort, rundbuet og falsat *glamhul*, hvor klokken som nævnt var ophængt.

Presset fra hvælvene fik imidlertid vestgavlen til at lude udad, en hældning, der trods afstivning 1899 blev målt til 10 tommer. En revne i nordmuren nær det vestre hjørne medførte, at kirken fra juni 1907 måtte holdes lukket i mere end to år på grund af faren for sammenstyrtning. Efter forhandlinger med ministeriet og efter at kirken var overgået til selveje (1908), foretoges 1909 en *hovedreparation* under ledelse af arkitekt Andreas Hagerup, Kolding.² Han undermurede gavlen i stor dybde og stabiliserede skibet ved at indlægge de eksisterende *trækbånd*, to langsgående og fire tværgående, hvis store ankerplader (af støbejern) ses øverst i murene. Indvendig blev hvælvene repareret og pillerne helt ommuret (jf. ovf.). Gammel puds blev banket af væggene og ny cementpuds påført efter at vægfladerne forinden var asfalteret indtil en højde af to alen.

Arkitekt Hagerups istandsættelse, der alt i alt var ret nænsom, gav kirken det udseende den har i dag, idet de romanske åbninger dog som nævnt

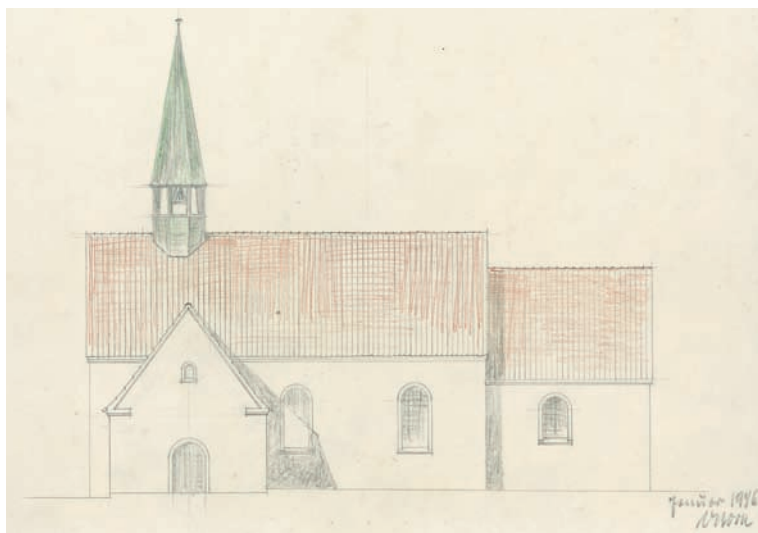

Fig. 10. Skitseforslag til klokkespir over skibets vestende ved Viggo Norn 1946 (s. 1191). Tegning i kirkens arkiv. 1:300. – *Sketch of proposal for bell-spire over the west end of the nave, 1946.*

først er fremdraget i forbindelse med en restaurering ved arkitekt Viggo Norn 1939. Ved en indvendig istandsættelse af vægge og hvælv 1993 (arkitekt Torben Knudsen) blev der fremdraget og istandsat en kalkmalet dekoration i skibets hvælv (se ndf.). Senest er de skrøbelige *frådstens-facader* istandsat af arkitektfirmaet Birch & Svenning 1997. Betydelige fugtskader var opstået som følge af den hævnning af terrænet, der har fundet sted igennem flere århundreder, og yderligere havde de fugtsugende frådsten siden 1800-tallet været lukket inde bag et lag cementpuds. Efter at soklen var gravet fri, blev frådstensmuren udtørret og fugerne repareret, hvorefter udgravningen fyldtes med et drænlag, som tillader luften at passere ned langs fundamentet.

Vinduer. Kirkens fire spidsbuede støbejernsrammer er indsat henholdsvis 1854 (de to i skibet) og 1862 (i kor og vestgavl).² Ved indsættelsen er der foretaget en mindre udmuring af de store rundbuede åbninger fra 1700-tallet. I korets to romanske vinduer er ved genåbningen 1939 indsat blyindfattet, farvet glas.

Tagværket over koret er fornyet med genbrug af lidt ældre egetømmer. I skibets omsatte tagværk, der har dobbelt lag hanebånd, indgår store partier af en ældre, formodentlig senmiddelalderlig, tag-

konstruktion med bladede og tappede samlinger på spærfagenes vestsider.

Tagbeklædning, af vingetegl, er senest fornyet 2007, da der tillige blev lagt et fast undertag af pap og savskårne brædder. Tagene har i det mindste siden 1600-tallet været tækket med tegl. 700 'nye tagsten' (vel vingetegl) afløste 1650 'gamle hulsten' (munke og nonner) på skibets nordside.⁵ Sugfjæl, nævnt 1649 og 1687, er nedtaget i forbindelse med tagfladernes opskalkning i 1700-tallet. Tagrender er opsat 1909.

Gulvene er 1993 lagt med gule og sekskantede teglstensfliser; der er trægulv under stolene. 1870 skulle belægningen i kor og midtgang fornyes med gule fliser, og gamle, gule mursten herfra lægges under stolene. I forbindelse med istandsættelsen 1909 blev der anskaffet et kokostæppe til midtgangen og en halmmåtte til våbenhuset.²

Opvarmning. Kirken har kunnet opvarmes siden 1879, da provsten påbød, at der blev opstillet en kakkelovn i skibets østre fag. Den skulle ligesom ovnene i Rårup og Skjold være af fabrikatet Stallknecht i Horsens. Til en ny ovn, anskaffet 1891, blev der udført en kulkasse i våbenhuset af form som en bänk. Den 'forbrændte' kakkelovn blev 1918 erstattet af en kalorifer fra Hess' jernstøberi i Vejle, som 1964 er afløst af et varmlufts-

anlæg. Et nyt elvarmeanlæg er installeret 1993. Kirken fik elektrisk lys 1920.²

Ikke realiserede projekter til tårn. 1-2) Arkitekt G. Damborg, Gentofte, leverede 1942 to alternative forslag til et tårn vest for kirken. Tårnene, der er vist med gavle i øst og vest, skulle være i fire stokværk, nederst med en forhal, der ledte ind til kirken, og herover et orgelrum. Det eksisterende våbenhus skulle benyttes som ligkapel.

3-4) Et forslag, fremlagt af arkitekt, kgl. bygningsinspektør Viggo Norn 1942, viser et tårn med pyramidetag ved skibets nordside, indrettet med ligkapel i underetagen. Med en skitse 1946 (fig. 10) foreslog han et højt, ottesidet og kobbertækket klokkespir over skibet, flygtende nogenlunde med våbenhuset.

KALKMALERIER

Indledning. 1873 meldte arkitekt L.A. Vinstrup om fund af fragmentariske *†kalkmalerier* (†nr. 1) med indskrifter på nordre og vestre væg i skibet, der må henføres til tiden o. 1550. Af det fundne skønnedes kun en scene med Job på norddørens tilmuring egnet til bevaring. Mens resten snart blev overkalket, stod denne fremstilling fremme urestaureret indtil en overkalkning fandt sted i begyndelsen af 1900-tallet.²²

1937 opdagede Nationalmuseets maler Ejnar V. Jensen, der da stafferede kirkens prædikestol, at der på loftet, på korets overvægge, fandtes aldrig overkalkede malerier af usædvanlig kvalitet, der må dateres o. 1425 (nr. 1). Samme år foretog Egmont Lind en prøveafdækning nede i koret, hvor han på nordvæggen fremdrog dele af en Pietascene.²³ 1939 og 1941 gennemførte Lind på korets øst- og nordvæg en fuldstændig afdækning af en række scener tilhørende samme udsmykning. Heraf istandsatte han 1941 tre på nordvæggen. Det samme gjaldt fire *indvielseskors* på nord- og østvæggen, der indfører sig i udsmykningen fra o. 1425, men som må være lidt yngre, måske fra o. 1475-1500 (nr. 2). Overkalket blev derimod en flygtigt tegnet finke fra 1600-tallet på korets vestvæg.

Uvist hvornår efter 1939 er der fremkommet rester af en *hvælvedekoration* fra o. 1520 (nr. 3),²⁴ som stod fremme urestaureret, indtil der 1993 foretoges en fuldstændig afdækning og istandsættelse på skibets hvælvinger.

Samtidig erkendtes den betydelige værdi, der må tillægges de urorte malerier over hvælvet som forskningsobjekt, idet der fra Nationalmuseets side blev foretaget en analyse af malerierne over korhvælvet og deres teknik.

Fig. 11. Adam og Eva ved arbejdet efter Uddrivelsen, kalkmaleri fra o. 1425 på korets nordvæg (s. 1192). Foto AM 2009. – *Adam and Eve toiling after the Expulsion from Paradise. Mural painting from c. 1425 on the north wall of the chancel.*

1) O. 1425, omfattende alle korets vægge, der har været bemalet med højrektangulære billedfelter (ca. 110×80 cm) i tre rækker over hinanden. Fremstillingerne indrammes af skabelonagtige border med bladranker, der snor sig om en stav, og i hjørnerne er der rosetter med firblade.

På korets nordvæg sås i den nedre frise vestligst *†Korsegangen*, der kendes gennem et fotografi. Det viser til venstre den nedre korsarm med Jesu hænder og måske lidt af hans hår, til højre dele af to stående krigsknægte. Derpå sås *†Korsslagningen* i form af et skråtliggende kors, hvorpå Jesus blev naglet.

Derefter, under vinduet, vises *Korsfæstelsen*, Maria og Johannes sørgende under korset (fig. 12). Af Jesus og korset anes kun nogle konturer.²⁵ Maria har ført sin kappe til øjnene, og Johannes, der bærer sin bog, vender fortvivlet ansigtet bort.

Øst herfor ses *Begrædelsen* eller *Pietà* (fig. 12), Maria siddende ømt med sin døde søn på skødet. To andre hellige kvinder, der knæler ved siderne,

har hver taget en af Jesu arme til deres bryst. Om den nedre frises to østligste scener haves ingen viden.

Af nordvæggens *mellemste frise* fandtes vestligt rester af *†Uddrivelsen af Paradiset* og øst for den op til vinduet en bevaret fremstilling af *Adam og Eva ved arbejdet* (fig. 11), efter at de er drevet ud af paradiset. Scenen foregår i et landskab med træer. Til højre er Adam i gang med sin hakke, til venstre sidder Eva og spinder,²⁶ og mellem dem står på jorden en vugge med deres lille førstefødte Kain.

På *korets østvæg* kendes intet til den nedre frise. I den mellemste afdækkedes 1939 nord for vinduet *†Førrådselen*, til højre *†Jesus for Kaifas*.²⁷ Over østvinduet fremkom som den midterste del af den øvre frise et *†Kristushoved*, som var indskrevet i en cirkel, og som blev båret af to svævende engle.

Østvæggens øvre frise i øvrigt er som nævnt bevaret i urestaureret stand over hvælvingen.

Her findes en række sjældne fremstillinger fra Skt. Erasmus' legende, der viser hans pinsler og martyrium under kejserne Diokletian og Maximian.²⁸

Nordligst fremstilles *Erasmus, der får slået syle eller søm op under neglene* af to flankerende bødler (fig. 13). Erasmus, iført fuldt bispeskrud, ses fra knæene med de martrede hænder løftede og hovedet let vendt imod venstre. Den bedst bevarede boddel (i syd) står på en profileret piedestal.

Den følgende scene viser, hvorledes *Erasmus iklædes en brændende blydragt* (fig. 14). Over hvælvet stikker Erasmus' nøgne skuldre og hoved op (nu uden bispehue). Bag ham er blydragten hævet, og til venstre ses en boddel med karikeret næse. Bag denne er som baggrund malet (eller muligvis stemplet) nogle rosetter, der ikke i øvrigt findes i udsmykningen.

Syd for hvælvet kuppel vises, hvordan *Erasmus bliver kogt i en gryde* (fig. 16), der ifølge legenden skulle være ti tons tung. Igen er kun helgenens

Fig. 12. Korsfæstelsen og Begrædelsen (Pietà), kalkmalerier fra o. 1425 på korets nordvæg (s. 1191). Foto AM 2009. – *The Crucifixion and Lamentation (Pietà), mural paintings from c. 1425 on the north wall of the chancel.*

Fig. 13. Skt. Erasmus får slået syle eller søm under neglene, kalkmaleri fra o. 1425 på korets østvæg over hvælvingen (s. 1192). Foto AM 2009. – *St Erasmus tormented with awls or nails being forced under his fingernails. Mural painting from c. 1425 on the east wall of the chancel, above the vault.*

skuldre og hoved synlige. Fødderne må antages at stå i gryden, som det ses på adskillige fremstillinger af motivet.²⁹ Til venstre for Erasmus ses kejseren med fuldskæg og stor krone, bag ham den ene af to flankerende knægte, der roder op i ilden med lange spyd eller ildragere.

Sydligst vises endnu en *martyrscene* (fig. 33), måske Erasmus, der bliver overhældt med bly, tjære, svovl og harpiks. Kun overkroppen ses af en nøgen helgen, der er fæstnet på et T-kors. Ved siderne anes to bødler.

Også *sydvæggen* har over hvælvet bevaret dele af sin øvre frise. Det drejer sig østligst om et usædvanlig velbevaret motiv (fig. 15), muligvis *Bebudelsen*. Man ser en hellig person (Maria?) med muslingglorie, der står med en bog i højre hånd, og som samler kappen med den venstre. Til venstre vender en person (Gabriel?) sig halvt imod den hellige person og holder et langt, buet skrift-

bånd, der nu er tomt. Af en tilstødende scene i vest (*Besøgelsen?*) er kun bevaret lidt af en person og nogle træer, der svarer til træerne i scenen med Adam og Eva.

Program, ikonografi og datering. Scenerne fra Jesu fødsels- og lidelseshistorie og fra Skt. Erasmus' martyrium har vist hen til Nadverens offer, der fejredes ved alterbordet og var markeret derover ved østvæggens centrale *†*billede af Jesu ansigt. Rækkefølgen i fremstillingerne fra Jesu liv er ikke ganske klar, idet de optræder uden åbenlys sammenhæng både i nordvæggens nedre frise, i østvæggens mellemste og (måske) i sydvæggens øvre frise.

Erasmus' legende øverst på østvæggen har en så fremtrædende plads og en sådan udførlighed, at han må formodes at have været kirkens værnehelgen. Normalt vises kun enkeltbilleder af ham, enten i gryden eller i færd med at få sine tarme trukket ud. Denne udførligere fremstilling

Fig. 14. Skt. Erasmus får en brændende blyklædning på, kalkmaleri fra o. 1425 på korets østvæg over hvælvingen (s. 1192). Foto AM 2009. – *St Erasmus clad in a sheet of burning lead. Mural painting from c. 1425 on the east wall of the chancel, above the vault.*

af hans legende har åbenbart kun et sidestykke i Västra Sallerup Kirke i Skåne, hvor et kalkmaleri fra samme tid viser helgenen, der får slået syle eller søm op under neglene.³⁰ I Tyskland optræder de tidligste fremstillinger af Skt. Erasmus' legende ligeledes i begyndelsen af 1400-tallet, samtidig med at han begyndte at gøre sig gældende som Nødhælperhelgen.

Der findes ingen nære sidestykker til malerierne, ja næppe nok overhovedet samtidige kalkmalerier i Jylland.³¹ Figurerne er med deres typer og dragternes bløde foldekast udtryk for den 'skønne stil', som prægede Europas kunst i årtierne o. 1400. Korsfæstelsen kan jävnføres med en træskåret krucifiksgruppe i Gimlinge Kirke (DK Sorø 854 f.), og Pietàscenen, et motiv, der var særlig populært i perioden, har flere sidestykker både i kalkmaleri og træskulptur, det nærmeste fra Vejen Kirke (DK Ribe 2890 ff.).

Udsmykningens *teknik og farver* er som nævnt undersøgt, når det gælder malerierne over hvælvet. De har som bund en glittet malepuds af varierende farve og tykkelse,³² hvorpå der tilsyneladende er lagt et tyndt hvidtelag. Der er foretaget en vis forridsning i malebunden og anvendt både

en hvid og en lyserød hudfarve. Endvidere er der brugt okkergult, mørkerødt, mønjerødt (dekomponeret til sort) og to grønne farver, der bl.a. er anvendt til angivelse af skygge. Som grønt er bl.a. konstateret et kobberklorid.³³

2) O. 1475-1500, fire indvielseskors, malet på korets nord- og østvæg i punkterne, hvor de ældre maleriers kantbortter støder sammen under vinduerne (jf. fig. 11, 12, 18).

3) O. 1520 (fig. 17, 31-32). En *hvælvedekoration* i skibets tre fag er fremdraget og istandsat af konservator Karsten Larsen 1993. Udsmykningen er beslægtet med andre senmiddelalderlige murermeisterdekorationer i Århus Stift og som disse malet med vekslende rødbrune og gråsorte farver. Udsmykningen, der må være lavet af murerne som en afslutning på hvælvbyggeriet, er udført af to forskellige 'hænder', idet vestre fag er svagt afvigende fra de to østre (jf. ndf.). På ribberne er der sparer i siksak over alle tre sider, ledsaget på de tilstødende kapper af krabbeblade. Gjordbuer og skjoldbuer smykkes på de lodrette sider af tilsvarende sparer, ledsaget af gråmalede og hvidspættede bånd. I sviklerne er båndene erstattet af små 'gitre'. Over samtlige buer er malet det velkendte treblad, indrammet af en trekant eller 'høj',³⁴ og herover i hver kappe en roset (eller 'sol') dannet af en krans af indskårne 'pilefjer' omkring en cirkel med en seks-

Fig. 15. Muligvis Bebudelsen, kalkmaleri fra o. 1425 på korets sydvæg over hvælvingen (s. 1193). Foto AM 2009. – *Possibly the Annunciation. Mural painting from c. 1425 on the south wall of the chancel, above the vault.*

Fig. 16. Skt. Erasmus koges i en gryde, kalkmaleri fra o. 1425 på korets østvæg over hvælvingen (s. 1192). Foto AM 2009. – *St Erasmus immersed in a boiling cauldron. Mural painting from c. 1425 on the east wall of the chancel, above the vault.*

bladet stjerne.³⁵ I de to østre fag (og kun her) kan-tes spygatterne af geometriske indramninger, og foruden disse ses i kapperne forskellige småfigurer: i 1. fag en vandrende svastika, i 2. fag et damspil, et bomærke, et hammerkors og en rist.

I vestre fag er decorationen i hovedtrækkene den samme, men med små afvigelser: Krabbebladene er deformeret til små 'kroge', som vender snart nedad, snart opad; de grå bånd langs buerne er udeladt, og rosetterne er malet omkring et firblad.

Kombinationen af treblad og roset af pilefjer optræder omtrent tilsvarende i Tørring Kirkes vestre fag og ses endvidere i Linnerup Kirkes kor (DK Århus 4406 og 4314 f.) samt i Vrigsted Kirkes kor. Maleren, der har dekoreret skibets to første fag, er formodentlig den samme, som udsmykkede koret i Urlev (de 'sammenskrevne' krabbeblade). Hans arbejdsfælle, der tog sig af vestre hvælv, har også udsmykket korhvælvet i Vrigsted. Han skjuler sig muligvis bag et bomærke af form som et »A«, der ses øverst i østre kappe og er gentaget to gange nederst i hvælvets nordøstre hjørne.

†*Kalkmalerier.* 1) O. 1550, ifølge beskrivelsen 1873 råt udførte, meget ødelagte og forsynet med danske indskrifter.³⁶ På *skibets nordvæg* var størstedelen af 'den nederste halvdel' afdækket. Her havde

været fremstillet *Gæstebudet hos Belsazzar*. Omtrent i højde med gjordbuens udspring fandtes en tolinjet indskrift 'i hele længden', hvorefter kunne læses: »... drack sig drucken oc lofvit sine Afguder(?) oc saa ... blev Kongen slagen. Danielis 5«. Under indskriften var malet en række flade buer, træer(?) og bevæbnede mænd tre og tre, enkelte i rustning, alle med lanser.

På norddørens tilmuring fandtes et maleri af *Jobs Prøvelse* (fig. 34), der var næsten fuldt bevareret 'men meget sent'. Man så på en baggrund af huse og tårne Job sidde nøgen med armene lagt ind foran livet. En kvinde med højt hovedtøj til højre, der slår ud mod ham med hånden, er hans hustru, som frister ham til utroskab mod Gud.³⁷ På nichens vestlige side sås en bladranke. Over hele senen stod navnet »Job«, og derunder ligeledes med frakturskrift: »nagen kom ieg aff min moders lifff ... bort ygen Herren ...« (Job 1,21).

På *skibets vestvæg* fremkom kun enkelte figurer og fragmenter, idet kalkpudsen var mere ødelagt end på nordvæggen.

2) *1600-tallet*, en graffiti af en finke med tilhørende indskrift: »sepbra«. Der er således tale om en zebrafinke, den som stuefugl yndede pragtfinke *Taeniopygia castanotis*. Fundet på triumfvæggens østside omtrent i hovedhøjde.

Fig. 17. Indre set mod øst med kalkmalet hvælvdekoration o. 1520, skibets to østre fag (s. 1194). Foto AM 2009. – Interior looking east with mural paintings in the vaults, c. 1520.

INVENTAR

Oversigt. Som så ofte er det ældste inventarstykke den romanske døbefont, der udmærker sig ved en sjælden båndfletning. Alterstagerne og dåbsfadet stammer fra o. 1550, men det sidste er formentlig kommet til kirken væsentlig senere. Altersølvet er en gave fra Sten Bille til Ørumgård og hans hustru Karen fra o. 1665, og et sygesæt fra 1792 skyldes Nicolai Brandt i Horsens. Prædikestolen er udført 1910 efter tegning af arkitekt Andreas Th. Hagerup, Kolding, som gave fra Chr. Fr. Eckardt (†1899) og hustru, Ørumgård.

Ved en istandsættelse 1939 under ledelse af arkitekt Viggo Norn er altertavlen fornyet ved Johan Thomas Skovgaard, lige som stolestaderne er nygjorte og alt farvesat af Ejnar V. Jensen fra Nationalmuseet. Frem til 1939 domineredes indretningen af en egetræsfarve, der øjensynligt holdt sit indtog i kirken 1857. 1805 lod kirkeejeren kirken pryde med ny $\dagger$ altertavle, $\dagger$ prædikestol og $\dagger$ stolestader samt alt male.

Alterbordet er fra 1939, muret af små teglsten med tre lisener på forsiden og bordplade af jämtlandsk kalksten, 176×92 cm, 101 cm højt; tegnet af Johan Thomas Skovgaard; afstand fra korets østvæg 77 cm. Bordet dækkes af et ensfarvet, grønt *alterklæde*. Om formodede $\dagger$ sidealterborde i skibets østhjørner se s. 1188.

$\dagger$ *Alterklæder.* 1844 anskaffedes et nyt alterklæde, ligeledes 1854, det sidste af rødt fløj kantet med ægte guldguloner.¹² 1868 skulle et nyt klæde af rødt silke- eller uldfløj anskaffes, så stort, at det dækkede alle alterbordets tre sider.¹² Ved syningen af et nyt klæde 1898 blev de gamle galoner genbrugt.¹²

Altertavlen, fra 1939, skyldes maleren Johan Thomas Skovgaard og er udført som en træskåren fantasi over Valdemarstidens gyldne altre.³⁸ Over en

Fig. 18. Alterparti med altertavle fra 1939, der skyldes maleren Johan Thomas Skovgaard (s. 1197). Foto AM 2009.
– Altar with altarpiece from 1939, by the artist Johan Thomas Skovgaard.

Fig. 19. Tidligere altermaleri, Den velsignende Kristus, udført af Gustav Theodor Wegener 1857 (s. 1198). Foto AM 2009. – *Earlier altar painting. Christ giving his blessing, by Gustav Theodor Wegener 1857.*

høj predella med relieffer af Hyrderne på Marken, Jesu Fødsel og Bebudelsen rejser sig en spinkel arkadebue med syv stjerner (jf. Åb. 1,20) og en krone allerøverst. Kronen hæver sig over hovedet på den korsfæstede, som står under buen ikklædt den kongelige kjortel (kolobion).³⁹ Alterprydelserne står i blankt egetræ med reliefferne og buen fremhævet i guld; Kristi kjortel er blå.

Et ældre *★altermaleri*, »Den velsignende Kristus« (fig. 19) er udført af Gustav Theodor Wegener 1857 og bekostet af enkefru Maar f. Worm på Ørumgaard.⁴⁰ Maleriet, i olie på lærred, 124×116 cm (lysningen), viser Kristus siddende frontalt på en sten i et øde landskab. Smal ramme af fyrretræ fra 1939. Nu ophængt i graverhuset.

Maleriet havde oprindelig plads i en enkel, nyklassicistisk *†altertavle* (jf. fig. 20), der var udført 1806 af Jens Hiernøe i Horsens. Den havde kanelerede pilastre og et stort topstykke, der bar et kors mellem to vaser. Siraterne var forgyldte, og på gesimsen læstes »Søger først Guds Rige« (Matt. 6,33) og på fodstykket: »Jeg er Vejen ... Joh. 14,6«. Ved maleriets anskaffelse 1857, da tavlen blev 'opmalet', hed det sig, at man fik 'ny altertavle'.¹² 1937 foreslog arkitekt Viggo Norn, at

korset foroven skulle erstattes af en medaljon i laurbærkrans. Forslaget realiseredes ikke, da tavlen blev udskiftet ved restaureringen 1939.⁴¹

Altersølv. 1) (Fig. 21) o. 1665, skænket af Sten Bille til Ørumgård (†1686) og hans hustru Karen Bille til Søbo (†1671). Kalken, 18,5 cm høj, har sekstunget fod, som er drevet stejlt op imod det cylindriske skaft med en enkel sekstunget knop; bægeret er glat. På foden findes graveret givernes våbener (fig. 35), der omgives af skjoldholdere og indskrift med skråstillede versaler: »Hafver erlig oc Welb(yrdig) mand Sten Bilde til Ørvn Gard och hans kerste erlig oc welb(yrdig) frve Karen Bilde til Søbo gifvet denne kalck och disk til Ørvn kierce Gvd den alermectigste til tacsigelse och kirken til beprydel(se)«. Helt inde ved våbenerne læses: »Ehere vere dig Gvd/ for al dit gode«. Den tilhørende disk, tværmål 12,5 cm, har på fanen et cirkelkors over for et Jesumonogram. Hverken Kalk eller disk bærer stempler, men begge har sikkerhedsgravering.

Fig. 20. Indre set mod øst. Foto Ejnar V. Jensen 1937. – *Interior looking east.*

Fig. 21. Altersæt nr. 1, o. 1665, skænket af Sten Bille til Ørumgård og hans hustru Karen (s. 1198). Foto AM 2009. – *Altar set no. 1, c. 1665, donated by Sten Bille of Ørumgård and his wife Karen.*

2) (Fig. 22), 1983, tegnet af Karl Georg Hansen og leveret af Hans Hansen, Kolding.² Kalken, 23 cm høj, har seksidet fod, dobbelttud og cirkelkors på korpus. Disken, tværmål 15 cm, er udført i de samme former og bærer som kalken stempellerne »Denmark Sterling« samt »9253« og »Hans Hansen« (sikkerhedsgravering).

†*Altersølv*. 1660 anskaffedes en kalk og disk af tin samt et 'hus af skind til at opbevare det i' og en tinflaske til vinen. 1681 rummede inventariet en kalk og disk af sølv, forgylt.⁵

Oblatæske og *alterkande* er af sort porcelæn, o. 1900, leveret af Den kongelige Porcelænsfabrik. Nu i graverhuset. En †*oblatæske* anskaffedes 1856.¹²

En *ske* fra 1903 har Georgskors på laffen og to utydeligt stempler, det ene et Københavnsmærke.¹² 1876 ønskedes anskaffet en lille †*tang* af sølv eller pletsølv til brug ved nadveren.¹²

Sygesæt. 1) (Fig. 23), 1792, udført af Nicolai Brandt i Horsens og forsynet med sekundær giverindskrift 1875. Der er tale om et kombinationssæt, 14 cm højt, idet kalken har påskruet en udsejft vinbeholder, hvis fod udgøres af en påskruet disk. På korpus en støbt krucifiksfigur. Om foden er der sekundært graveret (skriveskrift): »Skjænket til Urløv og Stenderup Kirker

af Rosendahl Sognepræst 1875«. Under bunden guldmedens stempel (Bøje nr. 6188).

2) O. 1900, pletsølv. Sættet består nu af en enkel kalk, 9 cm høj, og en vinbeholder, der passer ned i bægeret.

Alterstager. 1) (Fig. 24), gotiske fra o. 1550, 38 cm høje. Den profilerede fod hviler på tre tæer i form af løver, der sidder på hug på høje plinte. Skaftet er cylindrisk med tre skarpe skafringe,

Fig. 22. Altersæt nr. 2, 1983, udført af Hans Hansen, Kolding (s. 1198). Foto AM 2009. – *Altar set no. 2, 1983, made by Hans Hansen, Kolding.*

Fig. 23. Sygesæt, 1792, udført af Nicolai Brandt i Horsens (s. 1199). Foto AM 2009. – *Sacramental set for the sick, 1792, made by Nicolai Brandt in Horsens.*

lyseskålen profileret med lysetornen fornyet i jern. Stagerne nævnes tidligst 1687.²¹ 2) 1909, af messing, stærkt profilerede, 42 cm høje, skænket af proprietær A. Olesen og hustru, ifølge indskrift: »Til Minde om (deres afdøde søn) Magnus Olesen 1909«. En *syvstage* er fra 1938, skænket af rentier Christian Nielsen, Ørum Nørremark.⁴²

†*Alterbøger*. 1654 købte Ørum og Daugård i fællesskab en ny bibel.⁵

†*Messehagler*. 1648 indkøbtes fire alen »dvellik« (groft hørstof, som blev stivet med limvand) til for i messehagelen.⁵ 1660 indkøbtes lærred til en ny messesærk 'da den anden af fjenden blev bortrovet'. 1681 rummede inventariet foruden en fløjlsmessehagel også en gammel messesærk. 1684 købtes lærred til en ny hagel.⁵

Altterskranken, fra 1939, forløber tværs over korgulvet. Den er udført af smedjern med håndliste og hylde af blankt egetræ. Knæfald med brunt imiteret læder. †*Altterskranker*. 1853 anskaffedes

læderhynder til †alterskranken,¹² og 1909 skænkedes et nyt 'stilfuldt knæfald' af afdøde sognepræst Engelsteds døtre, frk. Elisabeth Engelsted og fru Christiane Fog i Vejle samt af fru Lunds to ældste døtre.²

Døbefont (fig. 26), romansk af grålig granit, 84 cm høj, kummens tværmål 72 cm (Mackeprang, *Døbefonte* 47, 58, 336). Foden har form af en søjlebase med små stiliserede hjørnehoveder. Herimellem prydes siderne i øst og vest af tre klokkeformede figurer, af hvilke den midterste står på hovedet; i syd ses en søjlearkade omkring en korsprydet oblat, i nord en tilsvarende arkade omkring et hammerkors. Kummens underside ledsages af bægerblade, og dens lodrette sider inddeles af tre tofstave i to vandrette bånd, en slyngranke over en sjælden båndfletning (Mackeprang, *Døbefonte* 47). Mundingsranden er let konkav, fordybningen harmonisk. Svage spor efter kalkning, efter at fonten 1882 er blevet rensat for maling.¹² 1939 flyttet fra koret til skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad (fig. 25), o. 1550, sydtysk, tværmål 50 cm. I bunden en opdrevet hvirvelroset, herom ulæseligt minuskelbånd og små stemplede borter, der findes tilsvarende på fanen. I rosettens midte er der sekundært graveret stiliserede våbener og

Fig. 24. Alterstager, o. 1550 (s. 1199). Foto AM 2009. – *Altar candlesticks, c. 1550.*

Fig. 25. Dåbsfad, sydtysk fra o. 1550, med ejervåbener og -initialer for Albert Maltesen (Viffert) og Magdalene Emmiksen (nævnt 1586, s. 1200). Foto AM 2009. – *Baptismal dish, south German, from c. 1550, with coat of arms and initials of Albert Maltesen (Viffert) and Magdalene Emmiksen (mentioned 1586).*

initialer »AM« og »ME« for Albert Maltesen (Viffert) og Magdalene Emmiksen (nævnt 1586). Fadet er bl.a. beslægtet med et sjællandsk i Bjergby Kirke (DK Holbæk 1783). Da det tidligt har tilhørt det nævnte adelspar, kan det meget vel først være kommet til kirken i 16-1700-tallet.⁴³

En dåbskande fra 1931 er af messing, 38 cm høj, og bærer indskriften: »Til minde om Jørgen Due 1931«. †Dåbskander. En †dåbskande af tin med låg blev anskaffet 1862,¹² og 1931 skænkede fru Marie Due, Ørum Mark, en kande af messing.² En †fontehimmel blev 1648 repareret af en snedker.⁵

Et *krucifiks*, skænket 1926 af frk. Ane Nielsen, har en 60 cm høj figur i barokke former. Fødderne er adskilte og hviler på en fodstøtte, hænderne velsigner. Figuren og korset (90 cm højt) står i blankt mørkt træ. Ophængt over indgangsdøren.

†*Krucifiksfigurer?* 1878 så J. B. Løffler på våbenhusets loft »to til dels ødelagte Kristusfigurer fra en sen katolsk tid«.

Prædikestol (fig. 27), 1910, tegnet af arkitekt Andreas Th. Hagerup, Kolding, og udført af snedker Sørensen, Daugård, som en gave fra arvingerne efter etatsråd Chr. Fr. Eckardt på Ørumgård og

hustru. Den er en fantasi over en renæssanceprædikestol med arkitektonisk opbygning i fem fag samt arkaderelieffer visende de fire evangelister og deres symbolvæsner. Indskåren versalindskrift i postament og frise med citat fra Joh. 6,68 og afsluttende årstal »1910«. Stolens delvise staffing med blå, rødt, sort og guld skyldes Nationalmuseets konservator Ejnar V. Jensen 1937. Prædikestolen er opsat i skibets sydøsthjørne med opgang langs korbuevæggen.

En †*prædikestol* fra 1805 måtte 1842 have gulv, opgang og beklædning fornyet.¹² 1857 blev den malet,¹² og 1903 ønskedes prædikestolen sænket og malet som stolestaderne.⁴⁴ Et †*timeglas* til prædikestolen købtes 1655.⁵

Stolestader, 1939, med let skrå fyldingsryglæn og plankegavle, der afsluttes med tandsnit. Tilhørende vægpaneler. Malet i to blå toner.

†*Stolestader*. 1650 købtes en kirkestol til bisp, 1726 fandtes stolestaderne noget brøstfældige i begge sider,¹⁰ 1804 opregnedes 16 mandstole og 17 kvindestole, og 1805 blev staderne

Fig. 26. Døbefont, romansk af granit (s. 1200). Foto AM 2009. – *Baptismal font, Romanesque, granite.*

Fig. 27. Prædikestol, 1910, tegnet af arkitekt Andreas Th. Hagerup, Kolding, og skænket af arvingerne efter etatsråd Chr. Fr. Eckardt på Ørumgård (s. 1201). Foto AM 2009. – Pulpit, 1910, designed by architect Andreas T. Hagerup, Kolding, and donated by the heirs of Councillor C. F. Eckardt of Ørumgård.

fornyede.⁴⁵ 1819 manglede 'de befalede bænke til skolebørnene, når de synger ved gudstjenesten'.²⁰ 1862 rummede kirken 31 stolestader, der var 3/4 til 3 1/2 alen brede,² og 1864 opsattes en *†knagerække* på kirkens sydvæg.¹² 1895 fornyedes stoleværket og maledes med egetræsfarve 'mage til stolene i Daugård Kirke'.¹² Interiørfotografiet fra 1937 viser gavle i enkel nyrenæssancestil med svungne armlæn (fig. 20).

†Herskabstole for Ørumgård nævnes 1687.²¹ I et stoleregister 1804 anføres Ørumgårds stole som nr. to og tre i mandssiden.⁴⁵

En *†skrifte-* og *†præstestol* ønskedes 1856 fjernet, så alteret kunne rykkes 1/2 alen frem og give plads til præsten bagved.² Samtidig skulle *†degnestolen* flyttes væk fra alteret.¹²

Orgel, 1967, af standardtype 'Ishøj', med fire stemmer, bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby. Disposition: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2'. Orgelhuset, oprindeligt i ubehandlet eg, er malet som stolene. Ved nordvæggen i skibets vestende.

†Orgel, 1914, med fire stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen⁴⁶ og anskaffet for frivillige bidrag.² Disposition: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8', Fløjte 4'; oktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion og vindlade.⁴⁷ *†Orgelfacaden* bestod af tre rundbuede pibefelter: et midtfelt, flankeret af to mindre sidefelter. Midtfeltet kronedes af en trekantgavl. På *†pulpitur* i skibets vestende.

Salmenummertavle, o. 1900, 95×74 cm, i enkel klassicistisk stil. Tavlen står i blank eg med gyldne kannelurer og stifter til ophængning af letmetal-cifre.

Præsterækketavle, o. 1900, 95×72 cm, med trekantgavl og smal profilramme. Sort skriveskrift på grå bund, blågrå ramme. I våbenhuset vest for indgangen.

Lysekroner, fire nyere i barokstil, ens bortset fra, at korets er lidt mindre end de tre i skibet. 1902 hed det, at etatsråd Chr. Fr. Eckardt på Ørumgård (*†*1899) 'i sin tid' havde skænket to lysekroner; hertil kom 1902 en ny 'i samme stil', der var skænket af gårdejer Anton Olufsen, Ny Ørumgård.¹²

†Ildkar? 1687 nævnes 'et jern at hente ild i'.²¹

En *†ligbåre* blev sat i stand 1614; samme år købt en ny i Vejle.⁴⁸ Inventariet 1681 opfører en ligbåre, der øjensynligt blev udskiftet 1685.⁵

Klokke, 1877,¹² af jern, tværmål 72 cm, med profileret hals og årstal.⁴⁹ Støbt i Bochum i Tyskland.¹²

†Klokker. Ved klokkeskatten 1528-29 afleverede kirken én klokke med en vægt af et skip-pund ('med al jernfang'), hvilket antyder, at man hidtil havde haft to klokker (jf. s. 1018).⁵⁰ Inventariet 1681 anfører én klokke,⁵ og 1842 sagdes kirkens klokke af have tabt sin klang, 'formentlig på grund af en revne'.¹² Klokkens ophængning 'på loftet med kun et lydhul' førte 1860 til beklagelse over, at man ikke kunne høre den, 'fordi lyden opsluges af kirkebygningen'.⁵¹ 1867 flyttedes klokken til en *†stabel* på kirkegården (jf. s. 1185). Om rebhuller til *†messeklodder* se s. 1188.

GRAVMINDER

En muret *gravkrypt* under koret (jf. fig. 5) er indrettet for Ørumgårds ejere engang i 1600-tallet. Den måler 3,9×3,4 m og dækkes af et tøndehvælv i kirkens længderetning, 1,8 m højt. Væggene er hvidtede og gulvet belagt med piksten. En *†*nedgang fra koret, tilmuret 1889,² var placeret i vestenden. Der er nu adgang udefra gennem en lem i korets sydmur.

1939 stod der i krypten syv *†*kister, de ældste tilhørende Billeslægten, der ejede Ørumgård i 1600-tallet. Alle kisterne var overtrukket med læder og beslået med forgyldt metal. Én af dem havde ovenpå liggende en gammel *†*officerssabel, der 'synes at have været meget kostbar', men nu var næsten helt ødelagt af rust og fugt.

Mens kisterne og deres indhold 1939 blev nedsat på kirkegården, blev en række *kisteplader*, *-beslag* og *-krucifikser* istandsat og opsat på tre træplader med profileret ramme (fig. 28-30), der blev ophængt i kirkens våbenhus. I fordelingen på pladerne er der en vis tilstræbt kronologi, lige som man må have bestræbt sig på at placere beslag fra samme kiste sammen.

1) (Fig. 28) *kistekrucifiks* af renæssancetype, o. 1650, figuren øjensynligt af bly, korset af messing ligesom gamle Adams store kranium med knogler, der ses ved korsets fod.

2-3) To ens, rudeformede *beslag*, 1650-1700 (fig. 29 de øvre hjørner), med englehoved og løvværk i gennembrudt arbejde, formentlig hjørnebeslag fra et kistelåg. Måske fra Sophia Amalia Daas kiste 1697 (jf. nr. 4); snarere ældre.

4) *Kisteplade*, 1697 (fig. 29 forneden), for Sophia Amalia Daa, datter af Christian Daa til Raunstrup og Vibeche Krabbe, *1665 i Kjøbenhavn, kom i ægteskab 1694 med Axel Bilde til Ørumgaard, kongelig majestæts kancelliråd, †6. juni 1697 her på Ørumgaard i hendes alders 33. år. Et gravvers lyder: »Her inden i er lagt en edel Dydig Damme/ Af gief og gammel Blood de Daaer og Krabber Stamme./ I tre Aars Egteskab Hun fødte Bilder to/ Bleu saa fra Barsel-seng forflyt til Himmel-Roe«.

Oval kobberplade med graverede versaler og skriveskrift, der har en stor opdrevet indfatning

Fig. 28. Kistekrucifiks, o. 1650, fra ukendt *†*kiste (s. 1203). Foto Sofus Bengtson 1939. – *Coffin crucifix, c. 1650, from unknown †coffin.*

af gennembrudt akantusløv med 16 anevåbener, hvis slægtsnavne var anført på skriftbånd.

5) *Kistekrucifiks*, 1700-50 (fig. 29 foroven), med fyldig Kristusfigur, stor flettet tornekrone og korsender, der ender i gennembrudt bladværk. Måske fra Sophia Amalia Daas kiste 1697 (jf. nr. 6); måske yngre.

6) *Kistekrucifiks*, 1700-50 (fig. 30 foroven), næsten svarende til nr. 5.

7) *Kisteplade*, 1775 (fig. 30 tv.), over Povel Marcusen, forhen herre til Ørumgaard etc., *12. okt. 1694 i Bönstrup, indgik ægteskab år 17.. med Mette Sophia Bering, avlede i samme ægteskab syv børn, nemlig fem sønner og to døtre, af hvilke tre (sic) sønner og en datter endnu lever og begræder faderens død, nemlig Justitsråd Marcusen, herre til Krastrup, Gundested og Vaar

Fig. 29. Kistebeslag og kistekrucifiks (nr. 2-3 og 5), o. 1650-1700, samt kisteplade (nr. 4) for Sophia Amalia Daa 1697 (s. 1203). Foto Sofus Bengtson 1939. – Coffin mountings and coffin crucifix, c. 1650-1700, with coffin plate for Sophia Amalia Daa, 1697.

gårde, Peter Marcusen, herre til Aggersböll og Ørumgaard, og Hanne Marg(r)ethe på Krastrup. Der henvises til Ordsp. 16,31 og anføres to gravvers, hvori det bl.a. hedder, at afdøde var en uskattelig god fader, en fornuftig landmand samt dertil venlig, ærlig og kærlig imod sine »underhavende«.

Højoval, hvælvet blyplade med bølget rand og indskrift med graveret skriveskrift.

8) *Kisteplade*, 1779 (fig. 30 th.), over Peter Marcusen, fordum herre til Aggersböll og Ørumgaard, *8. nov. 1726 på Drenderup, blev herre til Aggersböll 1752 og til Ørumgaard 1769, gift 28. juni 1776 med Inger Saabye, der begræder at han døde 8. dec. 1779. To gravvers. Plade af bly svarende til nr. 7.

9) *Kisteplade*, 1788 (fig. 30 forneden), over den kærligste ægtefælle og ømmeste moder Abel Petronelle Jantzen, *1743 på Fyn af faderen kancelliråd og borgmester Christian Mölmarch og moderen Margrethe Mölmarch f. Höeg. Hun blev forenet i ægteskab med sin dybsørgende ægtefælle birkedommer Tobias Jantzen, proprietær til Ørumgaard i Jylland, og levede (med ham) i 19 år, velsignet med syv børn, af hvilke de fem sørgelig henlever, †25. marts 1788 på Ørumgaard. To gravvers.

Højoval, hvælvet plade med graveret skriveskrift og omgivende stråleglans, hvori der ses skyer og englehoveder.

10-13) Fire ens *hjørnebeslag* med engle i stråleglans (fig. 30 i hjørnerne). Sandsynligvis fra Abel Petronelle Jantzens kiste 1788 (jf. nr. 9).

14-15) To retvinklede *beslag* med gennembrudt bladværk (fig. 30 forneden). Sandsynligvis fra Abel Petronelle Jantzens kiste (jf. nr. 9).

Kirkegårdsmonumenter. 1) O. 1851, over løjtnant Rudolf Joachim With, *4. febr. 1817, †5. nov. 1851. Skråstillet plade af hvidt marmor, 75×47 cm, med skråsat, sortoptrukket versalskrift. Gravvers: »Du stred for Danmarks Ret og Ære/ dit Minde skal velsignet være/ thi du var Staal i Slagets Larm/ men blød som Vox ved Vennebarm«. Nordøstligt på kirkegården med to tilsvarende monumenter (nr. 2 og 4).

2) O. 1854, over (politikeren) herredsfoged og herredsskriver i Bjerre og Hatting herreder ju-

Fig. 30. Kistekrucifiks (nr. 6), o. 1650-1700, samt diverse kistebeslag (nr. 10-15) og kisteplader for Poul Markussen 1775 (tv., nr. 7), Peter Markussen 1779 (th., nr. 8) og Abel Petronelle Jantzen 1788 (forneden, nr. 9) (s. 1203, 1205). Foto Sofus Bengtson 1939. – *Coffin crucifix, c. 1650-1700, with diverse coffin mountings and coffin plates for Poul Markussen, 1775 (left), Peter Markussen, 1779 (right), and Abel Petronelle Jantzen, 1788 (below).*

stitsråd Jesper Peter With, *16. marts 1791, †5. febr. 1854. Som nr. 1 og 4, 78×53 cm, opsat på samme gravsted som disse.

3) (Fig. 36) o. 1855, over Emil Worm ridder af Dannebrog, sognepræst for Ørum og Daugaard menigheder fra 28. sept. 1804 til sin død 15. april 1855 medsam sin hustru Magdalene Helms, †14. sept. 1842. »Sattes dette minde af deres efterlevende, taknemmelige børn. Den som saar i velsignelser skal og høste i velsignelser 2. Cor. 9,6«. Stor sandstensgrotte med efue, nu uden krønen- de kors, 108 cm højt. Indfældet, fladbuet tavle af hvidt marmor med sortoptrukne versaler. Herover indfældet medaljon af samme materiale med bog, kors og kalk. Sydøstligt på kirkegården.

4) O. 1858, over Christian Johan Lodberg Kra-
rup Høst, ejer af Røde Mølle og Withsminde,

★18. juni 1808, †1. sept. 1858. Gravvers. Som nr. 1 og 2, 78×48 cm, opsat på samme gravsted.

5) O. 1867, over Laura Augusta Host, ★1. aug. 1845, †13. nov. 1867. Sandsten, blokformet med nu manglende kronende kors, 40 cm højt. Indfældet arkadefelt af hvidt marmor med antikvainskrift. På samme gravsted som nr. 1, 2 og 4.

6) O. 1870, over Therkild Andersen, ★16. sept. 1806 i Ørum, †4. marts 1870 sammesteds og hustru Sisillie Kathr. Jensen, ★22. aug. 1810 i V. Lindved, †26. dec. 1867 i Ørum. Sandstensgrotte med egeløv og kronende kors af hvidt marmor, 138 cm højt. Indfældet håndtryk og skriftplade i samme materiale; sortoptrukket antikvaskrift. Lige nord for skibet.

Fig. 31. Indre set mod vest. Foto AM 2009. – *Interior looking west.*

Fig. 32. Skibets østhvælv, nordre og østre kappe med kalkmalet dekoration fra o. 1520 (s. 1194). Foto AM 2009. – East vault of the nave with mural paintings from c. 1520.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56–58, vedr. litteratur til s. 59–62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv*. Synsprotokol 1862 ff. – LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Regnskabsbog for Ørum 1648–87 (C KRB 538).

NM. *Håndskrifter*. Fr. Uldall, Om de danske landsbykirker V, 289–91 (1889). – *Indberetninger*. L. A. Winstrup 1873 (kalkmalerier); J. B. Løffler 1878 (bygning og inventar); J. Vilhelm Petersen 1899 (bygning og inventar); Peter Linde uden år (afskrifter af kisteplader); Einar V. Jensen 1937 (kalkmalerier, inventar), samme 1939 (genåbning af romanske vinduer, inventar); Egmont Lind 1938 og 1941 (kalkmalerier); Mogens Larsen 1983 (revner i hvælv); Arne Nyboe 1987 (inventar); Karsten Larsen 1993 (bygning og kalkmalerier); Erhard Jägers, Bornheim, 1995 (kalkmalerier).

Tegninger og opmålinger. *Kirkens arkiv*. Tegning af taltartavle med forslag til forandring ved Viggo Norn 1937; to forslag til tårn ved G. Damborg 1942; forslag til tårn og skitse til spir ved Viggo Norn 1942 og 1946; matrikelkort af kirkegården og omgivelser ved J. Abildtrup 1967.

NM. Skitse af kalkmaleri ved L. A. Winstrup 1873; akvarel af døbefont af J. B. Løffler 1878; tryk af plan ved arkitektfirmaet Albertsen & Flarup 1993; tryk af plan og længdesnit ved arkitektfirmaet Birch & Svenning 2006.

Historisk indledning ved Mogens Kragssig Jensen og Niels Jørgen Poulsen, bygningsbeskrivelse (samt kalkmalet hvælvdekoration) ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg og orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelsk oversættelse ved Joan Davidson. Redaktionssekretær Heidi Lykke Petersen; teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet 2010.

¹ *Kronens Skøder* II, 590–92.

² Synsprotokol 1862 ff.

³ *Repert* 2, nr. 4561 og 4562 (2. jan. 1480).

⁴ *DaMag* 4, I (1864) 110.

⁵ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Regnskabsbog for Ørum 1648–87 (C KRB 538).

⁶ Dansk kulturhistorisk centralregister nr. 170114–5. Oldtidsmindet er berejst og beskrevet 1878–80 og 1947.

⁷ Dansk kulturhistorisk centralregister nr. 170114–18.

⁸ *DaAtlas* (1768), hvor det hedder: 'I Ørum By (er)

Fig. 33. Et helgenmartyrium med en ukendt helgen (Skt. Erasmus?) fæstnet til et kors, kalkmaleri fra o. 1425 (s. 1193). Foto AM 2009. – *The martyrdom of an unknown saint (St Erasmus?). The saint's body has been fastened to a cross. Mural painting from c. 1425.*

en liden høj med store stene omkring, og i midten en meget større, som har 16 alen (knap 10 m) i omkreds, hvor bymændene holder grandestævne’.

⁹ Note 2. Arbejdet udførtes af smedemester Chr. Lucassen og murermester Jensen, begge Ørum.

¹⁰ LAVib. *Århus bispearkiv*. Kirkesyn 1719–26 (C 3.1168).

¹¹ Korrespondance i NM.

¹² LAVib. *Bjerre-Hatting Hdr.s provsti*. Synsprotokol 1833–1901 (C 36.4–7).

¹³ Note 12. Også ved denne lejlighed blev der overvejet alternative muligheder for klokkenes ophængning, og det blev foreslået, at der kunne opføres en ny vestgavl på kirken med en muret klokkekam.

¹⁴ Rapport om istandsættelse af facader ved arkitektfirmaet Birch & Svenning 1996. Arkitekternes ønske om at sænke terrænet har ikke kunnet gennemføres.

¹⁵ Indb. ved Ejnar V. Jensen 1939.

¹⁶ Ifølge Löffler (1878) var også syddøren rundbuet.

¹⁷ En ‘bjælke over kirkedøren’ (vel syddørens inderside) var ‘afbrudt’ ved kirkesynet 1687. Jf. LAVib. *Ørumgård godsarkiv*. Forskellige sager 1648–1812 (G 374.1).

¹⁸ Jf. tilsvarende ‘vinger’ på en romansk vinduesramme fra Tamdrup Kirke (DK Århus 5078).

¹⁹ De noget forrådnede $\dagger$ vinduesrammer blev efter udtagelsen 1939 nedpakket og henlagt på kirkeloftet, hvor de synes at være gået tabt.

²⁰ LAVib. *Bjerre Hrd.s provsti*. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1803–18 (C 35A).

²¹ LAVib. *Ørumgård godsarkiv*. Forskellige sager 1648–1812 (G 374.1).

²² Maleriet stod fremme ved J. B. Löfflers besøg 1878 og ved Vilhelm Petersens 1899.

²³ Han opfattede i første omgang scenen som en Maria med Barnet.

²⁴ Egmont Lind noterede sig 1939, at alt kalkmaleri i kirken på dette tidspunkt var overkalket.

²⁵ Et restaureringsfotografi (i NM) viser Kristusfiguren helt inde over Johannes, formentlig et vidnesbyrd om ændring i malerens disponering.

²⁶ Det ser ud som om, Eva har taget tråden i munden, vel for at fugte den.

²⁷ Begge scener ses utydeligt på fotografier offentliggjort i *Horsens Folkeblad* 21. okt. 1940.

²⁸ Se *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, W. Braunsfeld (udg.), Rom, Freiburg, Basel, Wien 1974, Joseph Braun, *Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst*, Stuttgart 1943 og *Legende von den heiligen Vierzehn Nothelfern*, Friedrich Pösl (udg.), Regensburg 1891, 97–113. Jf. også Ingalill Pegelow, *Helgon Legender i ord och bild*, Stockholm 226, 90 f.

²⁹ Eksempelvis et kalkmaleri i Jystrup Kirke (Sorø Amt) og en træfigur i Halk Kirke (DK Sjy 462).

³⁰ *A Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100–1600*. Scania Halland Blekinge III, Copenhagen 1976, 214 samt R. Broby-Johansen, *Den danske billedbibel i kalkmalerier*, 3. oplag (uden år), 144. Ved siden af motivet i Væstre Sallerup findes rester af endnu en Erasmus-scene. Om en mulig Erasmus-legende i Sorø Kirke se DK Sorø 60.

³¹ Jf. dog kalkmalerier i Biersted Kirke (Ålborg Amt). På Fyn kendes malerier fra tiden i Odense Domkirke (DK Odense 392) og i Ullerslev og Kærum kirker (Svendborg Amt).

Fig. 34. Jobs Prøvelse, $\dagger$ kalkmaleri fra o. 1550 på tilmuringen af skibets norddør (s. 1195). Skitse ved L. A. Winstrup 1873. – *The Trials of Job, $\dagger$ mural painting from c. 1550, on the walled-up north door of the nave.*

Fig. 35. Alterkalk nr. 1, o. 1665, udsnit af foden med våbener for Sten Bille til Ørumgård og hans hustru Karen (s. 1198). Foto AM 2009. – *Chalice no. 1, c. 1665, detail of the foot, with coat of arms of Sten Bille of Ørumgård and his wife Karen.*

³² Den har på østvæggen en brun farve, på sydvæggen en hvid. Tykkelsen varierer fra få mm til en cm.

³³ Dette 'saltholdige blandingspigment' svarer til opskrifter i middelalderlige recepter, således Theophilus bog 1, kap. xlii 'Om saltholdigt grønt'.

³⁴ Trebladet, indrammet af en trekant, er typisk for det såkaldte Liljemesterværksted. Jf. Niels Jørgen Poulsen, »Liljemesteren« – en jysk murermester, *DaKalkmalerier* 6, 76-79, og Niels M. Saxtorph, »Kalkmalede ornamenter i Århus Stift o. 1500. Et forsøg på gruppering og datering«, *ÅrbOldkHist* 1976 (udgivet 1978), 140-49.

³⁵ De seksbladede stjerner er tydeligvis udført efter fortegning med passer.

³⁶ L. A. Winstrups beskrivelse er udnyttet i J. Magnus-Petersen, *Beskrivelse og Afbildninger af Kalkmalerier i danske Kirker*, 1895, 11.

³⁷ Der kendes ingen andre fremstillinger af Jobs historie i dansk kalkmaleri, men adskillige i Sverige. Se Mereth Lindgren, *Att lära och at pryda. Om efterreformatoriska kyrkmålingar i Sverige cirka 1530-1630*, Stockholm 1983.

³⁸ Tavlen er skænket af 'en fremtrædende Ørumslægt'.

³⁹ Dragten svarer ifølge et brev fra kunstneren til menighedsrådet til Kristi klædning på en korsfæstelses-scene i Sancta Maria Antikva i Rom. Kirkens arkiv.

⁴⁰ Således noteret på lærredets bagside.

⁴¹ En tegning med Viggo Norns forslag findes i kirkens arkiv.

⁴² Note 2. Samme år nævnes, at det elektriske lys på alteret erstattes med 'levende lys'.

⁴³ Der kendes ingen forbindelse mellem adelsparret og egnen. De skrev sig til Gelskov, Hillerslev Sogn, Svendborg Amt, og Møllerup, Feldballe Sogn, Randers Amt.

⁴⁴ LAVib. *Bjerre-Hatting Hrd.s provsti*. Synsprotokol 1901-22 (C 36.3).

⁴⁵ LAVib. *Århus bispearkiv*. Korrespondance. Bjerre Hrd. 1733-1845 (C 3.532).

⁴⁶ Marinus Sørensen, *Horsens Orgelbyggeri*, Horsens 1923. Orglet har opusnummer 128.

⁴⁷ Dispositionen er optegnet 22. juli 1966 af Palle Jochumsen.

⁴⁸ RA. *Stjernholm lensrgsk*. 1614-15.

⁴⁹ Klokken var 2010 ikke tilgængelig for undersøgelse, men årstallets tilstedeværelse bevidnes af J. B. Løfflers indb. 1878.

⁵⁰ RA. *Rentekammeret. Rgsk. ældre end 1559*. 1528-29. Fortegnelse over indkrævede klokker (Reg. 108a).

⁵¹ Note 2 og 12.

Fig. 36. Kirkegårdsmonument nr. 3, o. 1855, over Emil Worm, sognepræst for Ørum og Daugaard menigheder (s. 1205). Foto EN 2009. – *Churchyard monument no. 3, c. 1855, for Emil Worm, vicar of Ørum and Daugaard congregations.*

ØRUM CHURCH

Building. The little church is a well-preserved Romanesque building in calcareous tufa, consisting of a chancel and a nave, above which vaults were constructed in around 1520; in the Late Middle Ages a porch was also added in front of the south door of the nave. With its simple form the church has preserved many details of its original architecture, including the round chancel arch. The building seems to have been arranged with a total of seven windows – three in the chancel and two on each long side of the nave. When the chancel windows were opened up again in 1939 two oak †window frames were taken out; they had originally been inserted into the body of the wall before the masonry around the windows was completed. The late Gothic vaults rest on corner and wall pillars, but the pillars in the two east corners of the nave are replaced by corbels, no doubt to respect †altar tables on each side of the chancel arch. Two holes in the east vault of the nave were probably used for the rope for the †mass bells.

Among the church's *mural paintings* the most important date from c. 1425 and are located on the walls of the chancel, in three rows one above the other. Some of these came to light in 1937–1939 and some were restored in 1941. Others are preserved above the vaulting and were never whitewashed over.

In the lower frieze on the north wall, at the west end, fragments have been found of †the Carrying of the Cross and the †Nailing to the Cross, whereas the Crucifixion and the Pietà are preserved. The frieze above now consists of only one depiction, of Adam and Eve toiling, while to the west of this the remains have been found of the Expulsion from Paradise. On the east wall of the chancel three †scenes were found in 1939; they were whitewashed over again. In the middle row

north of the window there was a depiction of the Betrayal, and in the south Christ before Caiphas, while over the window there had been a painting of the head of Christ, borne by two hovering angels. On the same wall, above the vault, there is an unusual series of scenes of the martyrdom of St Erasmus during the rule of Emperors Diocletian and Maximian: St Erasmus is tormented by having awls or nails forced under his fingernails, by being clad with a sheet of burning lead and by being boiled in a cauldron and having (possibly) lead, tar, sulphur and resin poured over him. The frieze continues on the south wall with a scene which possibly represents the Annunciation.

A mural decoration of the three vaults in the nave, dating from c. 1520, came to light in 1993. The decoration, which must have been the work of the masons as they finished the construction of the vaults, is done by two different 'hands', since the two eastern sections differ slightly from the western one. The painter responsible for the decoration of the two eastern sections was probably the same one who decorated the chancel in Urlev. His partner, who worked on the western vault, also decorated the chancel vault in Vrigsted.

Furnishings. As is so often the case, the oldest item is the Romanesque baptismal font. The altar candlesticks and the baptismal dish date from c. 1550, but the latter probably came to the church at a considerably later date. The altar silver was a donation from Sten Bille of Ørumgård and his wife Karen, from c. 1665, and the sacramental set for the sick, from 1792, was delivered by Nicolai Brandt in Horsens. The pulpit was made in 1910 from a drawing by architect A. T. Hagerup, Kolding, as a donation from C. F. Eckardt (†1899) of Ørumgård and his wife. At the time of the renovation work in the church in 1939 the altarpiece was renewed by Johan Thomas Skovgaard.